

Лекція № 1

ПЛАН

1. Суть понять "технологія", "педагогічна технологія", "інновація педагогічна", "інтерактивне навчання". Співставлення понять "методика" і "технологія".
2. Методичні рекомендації щодо організації інтерактивної технології кооперативного навчання.
3. Піраміда навчання.
4. Моделі навчання та їх порівняння. Форми організації навчання.

Література:

1. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник/ О.І. Пометун, Л.В.Пироженко. – За ред. О.І. Пометун.- Київ: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
2. Банк інноваційних педагогічних технологій / Автор-упорядник : Л.В. Галіцина. _ К.: Шк.. світ, 2012. – 104 с.
3. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій/ Автор-укладач Н.П. Наволокова. _ Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 176 с.

Питання 1. Суть понять "технологія", "педагогічна технологія", "інновація педагогічна", "інтерактивне навчання". Співставлення понять "методика" і "технологія".

Розвиток науки і техніки дав учителям та учням нові форми комунікації, нові типи вирішення абстрактних і конкретних завдань, перетворюючи вчителя з авторитарного транслятора готових ідей у натхненника інтелектуального та творчого потенціалу учня. Майбутнє за системою навчання, що вкладалася б у схему *учень — технологія — учитель*, за якої викладач перетворюється на педагога - методолога, технолога, а учень стає активним учасником процесу навчання. Педагогічна майстерність сучасного вчителя має розвиватись «не через забезпечення його великою кількістю рецептурних посібників і широке використання ним готових поурочних розробок. Йому потрібні передусім фундаментальні знання з базового предмета, висока загальна культура і ґрунтовна дидактична компетентність».

На думку деяких дослідників, технологію від методики відрізняють «два принципових моменти: гарантія кінцевого результату й проектування майбутнього навчального процесу».

Педагогічна технологія — набір процедур, які поновлюють професійну діяльність учителя і гарантують кінцевий запланований результат».

Окрім того, за технологічного навчання відсутні безліч «якщо»: якщо талановитий вчитель, талановиті діти, багата школа.

«Методика виникає в результаті узагальнення досвіду або впровадження нових засобів. Технологія ж проектується, виходячи з конкретних умов та орієнтується на заданий, а не на передбачуваний результат».

Технологія, на відміну від методик, не допускає варіативності, з неї не можна викинути якісь елементи. Технологічний підхід не допускає пошукової діяльності, проб, тут не може бути помилок. Для технологічного навчання обов'язковим є постійний зворотний зв'язок, внесення виправлень та змін у подальшу діяльність.

Ще на початку 20-х рр.- минулого століття у працях відомих педагогів(Павлов І. П., Ухтомський А. А., Шацький С. Т., Бехтерев В. М.) з'являються терміни «педагогічна технологія» та «педагогічна техніка». Педагогічна техніка визначалась у педагогічній енциклопедії 30-х рр. як сукупність прийомів і засобів, спрямованих на чітку й ефективну організацію навчальних занять. Минуло багато років відтоді, а в сучасній педагогічній літературі й досі не існує єдиних, вичерпних, уніфікованих визначень понять освітні, педагогічні, навчальні технології Деякі дослідники нараховують близько 300 трактувань термінів, що різняться не лише за формою, а й за змістом, які у них вкладаються. Одні науковці розуміють під терміном «технологія» управління педагогічними процесами, інші — способи організації діяльності учнів, різноманітні методи та прийоми досягнення педагогом навчальної мети тощо.

Звернення до історії розвитку виробництва дає підстави припустити, що розвиток будь-якої галузі *діяльності* людини відбувається за такою схемою: *Випадковий досвід – ремесло - технологія*

Можна припустити, що відмінність між технологією і методикою в сфері освіти полягає в тому ж, в чому відмінність між технологією й ремісництвом у виробничій сфері. Тобто це відмінність між високопродуктивним машинним виробництвом порівняно з низько ефективною ручною працею.

Технологія педагогічна – це системний метод створення, застосування та визначення всього процесу викладання та засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, що ставлять собі завданням оптимізацію форм освіти (ЮНЕСКО).

Технологія виховна – обґрунтований вибір характеру операційного впливу під час взаємного спілкування вчителя з дітьми, з метою максимального розвитку особистості як суб'єкта; як система знань, необхідних вчителю для реалізації стратегій, тактики, процедури виховання.

Технології навчання спрямовані на підвищення рівня знань, умінь і навичок протидії негативним явищам та формування відповідальної поведінки.

Будь-яка педагогічна технологія повинна відповідати основним критеріям технологічності: *системності* (наявність логіки процесу, взаємозв'язку частин, цілісність), *керованості* (можливість діагностики досягнення цілей, планування процесу навчання), *ефективності* (технологія повинна вибиратись відповідно до результатів і оптимальних затрат, гарантувати досягнення певного (стандарту навчання), *відтворюваності* (можливості застосування в інших однотипних навчальних Зкладах іншими суб'єктами).

Інновація педагогічна – процес створення, поширення й використання нових засобів (нововведень) для розв'язання тих педагогічних проблем, які досі розв'язувалися по-іншому.

Інтерактивне навчання – спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Слово «інтерактив» прийшло до нас з англійської мови від слова «interact», де «inter» означає взаємний і «act» - діяти. Таким чином інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу.

Такий підхід до навчання не є абсолютно новим для української школи. Частково він використовувався ще в перші десятиліття XX століття і був поширений у педагогічній теорії та практиці української школи в 20-ті роки. Наприклад, в школі м. Корін (між Києвом та Житомиром) А. Рівін у 1918 році використовував у навчанні учнів роботу в парах змінного складу, за допомогою чого учні за один рік проходили програму трьох-чотирьох років навчання. У школі навчалось одночасно 40 дітей віком від 11 до 16 років. Уроків як таких у школі не було. Під час занять учні вільно рухалися, розмовляли один з одним. В основу методики Рівна була покладена ідея «навчаючи інших, навчаюся сам».

Розробку елементів інтерактивного навчання можна знайти в працях В.О. Сухомлинського, творчості вчителів-новаторів 70-80-х рр. (В. Шаталова, Є. Ільїн, С. Лисенкові, Ш. Амонашвілі та ін.), теорії розвивального навчання.

В Україні розроблена та пропагується технологія інтерактивного навчання О.І.Пометун, Л.В.Пироженко.

Автори зазначають, що процес пізнання відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх учнів. Залежно від мети уроку, форм організації навчальної діяльності використовуються інтерактивні технології кооперативного навчання, колективно-групового навчання, ситуативного моделювання, опрацювання дискусійних питань. Деякі інтерактивні вправи використовуються на будь-якому етапі традиційного уроку, вносячи елементи взаємо навчання та співробітництва.

Питання 2. Піраміда навчання.

У Західній Європі та США групові форми навчальної діяльності учнів активно розвивались та вдосконалювались. Наприкінці ХХ ст. інтерактивні технології набули поширення в теорії та практиці американської школи, де їх використовують при викладанні різноманітних предметів. Дослідження, проведені Національним тренінговим центром (США, штат Меріленд) у 80-х рр., показують, що інтерактивне навчання дозволяє різко збільшити процент засвоєння матеріалу, оскільки впливає не лише на свідомість учня, а й на його почуття, волю (дії, практику). Результати цих досліджень були відображені в схемі, що отримала назву «Піраміда навчання».

Лекція — 5% засвоєння
Читання — 10% засвоєння
Відео/ аудіо матеріали — 20% засвоєння
Демонстрація — 30% засвоєння
Дискусійні групи — 50% засвоєння
Практика через дію — 75% засвоєння
Навчання інших / застосування отриманих знань відразу ж — 90% засвоєння

З піраміди видно, що найменших результатів можна досягти за умов пасивного навчання (лекція — 5% .читання — 10%), а найбільших — інтерактивного (дискусійні групи — 50%, практика через дію — 75%, навчання інших чи негайне застосування — 90%). Це, звичайно, середньостатистичні дані, і в конкретних випадках результати можуть бути дещо іншими, але в середньому таку закономірність може простежити кожен педагог.

Чим зумовлені такі результати? Для того щоб зрозуміти цей механізм, пригадаємо, як працює наш мозок.

Робота нашого мозку відрізняється від роботи відеоманітофона чи плеєра. Інформація, яка поступає до нього, не просто записується, а й аналізується, обробляється. Наш мозок постійно ставить такі запитання:

- Чи отримував я таку інформацію раніше?
- Чого стосується ця інформація? Що я можу з нею зробити?
- Чи можна вважати, що це те саме, з чим я мав справу вчора чи минулого місяця?

Отже, мозок не тільки отримує інформацію а й обробляє її. Щоб ефективно обробити інформацію, необхідно задіяти як зовнішні, так і внутрішні чинники. Коли ми обговорюємо проблеми з іншими, ставимо запитання, що їх стосуються, наш мозок працює набагато краще. В літературі описано результати дослідження, коли викладач, пояснюючи матеріал короткими частинами, блоками, пропонував учням обговорити між собою кожен таку частину, а потім продовжував пояснення. В результаті такого навчання засвоєння матеріалу було вдвічі ефективнішим, ніж при монологічному поясненні.

Ще краще, якщо ми можемо щось «зробити» з інформацією, щоб отримати зворотний зв'язок, чи добре ми її зрозуміли. Наприклад з цією метою можна: викласти інформацію своїми словами; навести свої приклади; показати певні подібні прояви, подібні ознаки в інших явищах і процесах; знайти зв'язок з іншими процесами або явищами, вже відомими раніше; передбачити деякі наслідки; знайти протилежності.

Наш мозок схожий на комп'ютер, а ми — його користувачі. Щоб комп'ютер працював, його потрібно ввімкнути. Так само потрібно «ввімкнути» і мозок учня. Коли навчання пасивне, мозок не вмикається. Комп'ютер потребує правильного програмного забезпечення, щоб інтерпретувати дані, введені в його пам'ять. Наш мозок повинен пов'язати те, що нам викладають, з тим, що ми вже знаємо і як ми думаємо. Коли навчання пасивне, він не простежує ці зв'язки і не забезпечує повноцінне засвоєння.

Використання наочності під час лекції збільшує запам'ятовування матеріалу від 14 до 38%. Експеримент, проведений американськими дослідниками, показав, що використання

візуальних засобів під час вивчення слів на 200 процентів поліпшує результати. Крім того, така презентація матеріалу забирає на 40 процентів менше часу, вона підсилює усну подачу матеріалу. Наочність варта не тільки сотень слів; а й утричі ефективніша за одні лише слова. Якщо ж до роботи залучається слухова й зорова пам'ять, є більше шансів задовольнити потреби різних учнів, чий спосіб сприйняття матеріалу може суттєво відрізнятись.

Понад 2400 років тому Конфуцій сказав:

Те, що я чую, я забуваю.

Те, що я бачу, я пам'ятаю.

Те, що я роблю, я розумію.

Ці три прості твердження обґрунтовують необхідність використання активних методів навчання. Дещо змінивши слова великого китайського педагога, можна сформулювати кредо інтерактивного навчання:

Те, що я чую, я забуваю.

Те, що я бачу й чую, я трохи пам'ятаю.

Те, що я чую, бачу й обговорюю, я починаю розуміти.

Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок.

Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром.

Набагато важливіше навчити, ніж просто розповісти. Хоча останній метод простіший, доступніший і, безумовно, швидший. Ви можете швидко повідомити учням те, що вони повинні знати, і вони забудуть це ще швидше.

Питання 3. Моделі навчання та їх порівняння. Форми організації навчання.

У 60-х рр. XX ст.. Е.Я. Голант запропонував класифікацію моделей навчання відповідно до ролі учня у навчальній діяльності. Він виділяв активну і пасивну моделі навчання. До цієї класифікації додали автори інтерактивну модель як проміжну між активною та пасивною, оскільки учень не може бути зовсім пасивним у сприйманні.

Пасивна модель навчання	Активна модель навчання	Інтерактивна модель навчання
Учень виступає в ролі «об'єкта» навчання, повинен засвоїти й відтворити матеріал, переданий йому вчителем, текстом підручника тощо – джерелом правильних знань. До відповідних методів навчання належать <i>методи</i> , за яких учні лише слухають і дивляться (лекція-монолог, читання, пояснення, демонстрація й відтворювальне опитування учнів). Учні, як правило, не спілкуються між собою і не виконують якихось творчих завдань.	Учень виступає в ролі «суб'єкта» навчання, виконує творчі завдання, вступає в діалог з учителем. Основні <i>методи</i> навчання: самостійна робота, проблемні та творчі завдання (частіше домашні), запитання від учня до вчителя і навпаки, що розвивають творче мислення. Тобто такий тип навчання передбачає застосування методів, які стимулюють пізнавальну активність і самостійність учнів.	Учень і вчитель є рівноправними, <i>рівнозначними суб'єктами</i> навчання; учень розуміє, що він робить, рефлексує з приводу того, що знає, вміє і здійснює. Навчальний процес відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх учнів. При цьому відбувається спів навчання, взаємо навчання (колективне, групове, навчання у співпраці). Організація інтерактивного навчання <i>передбачає</i> моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації.

Взаємонавчання, навчання у парах та групах змінного складу дає разючі результати, але має й недоліки.

Позитивні сторони	Негативні сторони
<p>1. Вчитель отримує можливість раціональніше розподілити свій час, допомагаючи активніше дітям зі спеціальними проблемами — особистісними та інтелектуальними</p> <p>2. Вчитель менше часу змушений витратити на подолання труднощів з дисципліною.</p> <p>3. Учні, які мають свій досвід вчителювання, ставляться до вчителів з більшою повагою.</p>	<p>1. Важко налагодити взаємонавчання як постійний діючий механізм.</p> <p>2. Дорослим важко контролювати процес взаємонавчання, а результат не завжди ефективний.</p> <p>3. За невеликого навчання необхідно перевчати учня школяра-вчителя (і його самого), що потребує додаткового часу.</p>

Форма в навчанні означає зовнішній бік організації навчального процесу і відображає характер взаємозв'язків учасників педагогічного процесу (Смирнов С.А.).

Становлення форм організації системи навчання відбувалось з розвитком суспільства. Першим виникло *індивідуальне навчання* (учні спілкувались один на один з учителем і виконували всі завдання індивідуально). Наступним етапом став *індивідуально-груповий* спосіб навчання (вчитель навчив групу дітей, однак навчальна робота мала індивідуальний характер).

Основним підходом до організації системи навчання в сучасній школі залишається класно-урочна система, за якої провідною формою організації навчальної роботи є урок.

Для класно-урочної системи організації процесу навчання Характерні такі елементи:

- Основною одиницею занять є урок.
- Учні об'єднані в класи за віком та рівнем підготовки.
- Існує постійний склад класу на весь період шкільного навчання.
- Заняття обов'язкові для всіх.
- Існує розклад занять, перерв, єдиний навчальний рік і канікули.
- Робота всіх учнів у класі відбувається одночасно до однієї теми за єдиним для всіх учнів планом.

Навчальним процесом керує вчитель.

Сучасна дидактика виділяє чотири основні форми організації навчальної діяльності учнів:

- парну (взаємодія учня з учнем чи вчителя з учнем);
- групову (фронтальну) (вчитель одночасно навчає весь клас);
- кооперативну (колективну) (всі учні активні і навчають один одного);
- індивідуальну (самостійну) роботу учня.

Групова (фронтальна) форма організації навчальної діяльності учнів передбачає навчання однією людиною (здебільшого вчителем) групи учнів чи цілого класу. За такої організації навчальної діяльності кількість слухачів завжди більша, ніж тих, хто говорить. Усі учні в кожен момент часу працюють разом чи індивідуально над одним завданням із наступним контролем результатів.

Колективна (кооперативна) форма навчальної діяльності учнів — це форма організації навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою. За такої організації навчання вчитель керує роботою кожного учня опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльність групи. Кооперативне навчання відкриває для учнів можливості співпраці. Зі своїми ровесниками, дозволяє реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування, сприяє досягненню учнями високих результатів засвоєння знань та формування вмінь. Така модель легко й ефективно поєднується з традиційними формами і методами навчання і може застосовуватися на різних етапах навчання.

Лекція № 2

ПЛАН

1. Суть кооперативної форми навчальної діяльності учнів. Компоненти співробітництва.
2. Об'єднання в групи: кількісні та якісні особливості. Ефективність роботи груп з двох, трьох, п'яти осіб.
3. Методичні рекомендації щодо організації інтерактивної технології кооперативного навчання.
4. Методичні рекомендації щодо організації інтерактивної технології колективно-групового навчання.
5. Методичні рекомендації щодо організації інтерактивної технології ситуативного моделювання.
6. Методичні рекомендації щодо організації інтерактивної технології опрацювання дискусійних питань.

Література:

1. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник/ О.І. Пометун, Л.В.Пироженко. – За ред.. О.І. Пометун.- Київ: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
2. Банк інноваційних педагогічних технологій / Автор-упорядник : Л.В. Галіцина. _ К.: Шк.. світ, 2012. – 104 с.
3. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій/ Автор-укладач Н.П. Наволокова. _ Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 176 с.

Питання 1. Суть колективної (кооперативної) форми навчальної діяльності учнів.

Сучасний етап модернізації освіти нерозривно пов'язаний з упровадженням інноваційних технологій, комунікаційних засобів навчання, використанням у навчальному процесі новітніх досягнень науки і техніки, формуванням у особистості потреби навчатися упродовж усього життя, щоб бути захищеними і конкурентоспроможними на ринку праці.

Підняти рівень освіти до світових стандартів, можливо лише за умови поєднання творчої, самовідданої праці вчителів з досягненнями науки, використанням сучасного вітчизняного та міжнародного науково-педагогічного досвіду.

У вік глобальної інформації дидактична функція вчителя змінюється і формулюється таким чином: не передавати знання, а вчити, як здобувати їх. Діяльність учителя полягає не стільки в тому, що він несе інформацію дітям, скільки в умінні бути організатором її засвоєння, поведирем у лабіринті знань. Відомо, що численні факти добре запам'ятовують комп'ютери. Учні повинні мати інші навички: думати, розуміти сутність речей, осмислювати ідеї та концепції і вже на основі цього вміти шукати потрібну інформацію.

Колективна (кооперативна) форма навчальної діяльності учнів – це форма організації навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою. За такої організації навчання вчитель керує роботою кожного учня опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльності групи. Кооперативне навчання відкриває для учнів можливості співпраці зі своїми ровесниками, дозволяє реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування, сприяє досягненню учнями високих результатів засвоєння знань та формування вмінь. Така модель легко й ефективно поєднується з традиційними формами і методами навчання і може застосовуватися на різних етапах навчання.

Для кооперативної форми навчання характерна **спільна мета**, що висувається перед учнями. Спільну мету легко відрізнити від однакової для всіх. Якщо завдання, поставлене вчителем, може виконати кожен учень самостійно, то така мета однакова для всіх. А якщо за певний, вказаний проміжок часу завдання можуть виконати лише всі учні спільними зусиллями, то така мета є спільною. Одна людина досягти її не в змозі.

Кооперацію ще називають співробітництвом, тобто спільною діяльністю для досягнення загальних цілей. У межах спільної діяльності учні прагнуть одержати результати, що є вигідними для них самих і для всіх інших членів групи. Кооперативним навчанням називається такий варіант його організації, за якого одержавши інструкції від учителя, учні об'єднуються в невеликі групи. Потім вони виконують отримане завдання – доти, доки всі члени групи не зрозуміють і не виконають його успішно. Спільні зусилля приводять до того, що всі члени групи прагнуть до взаємної вигоди.

Основними ознаками кооперативної групової роботи є:

1. Об'єднання учнів класу у групи для досягнення конкретного навчального результату.

2. Склад групи не може бути постійним протягом тривалого часу. Він змінюється залежно від змісту і характеру навчальних завдань, що необхідно виконати.

3. Кожна група розв'язує певну проблему, визначену завданням, яке може бути: - за складністю однаковим для гетерогенних (складаються з учнів з різним рівнем пізнавальних можливостей) груп або диференційованим для гомогенних (складаються з учнів, приблизно рівних за пізнавальними можливостями); - за змістом та навчальною метою однаковим для всіх груп (не залежно від складу групи); - за змістом взаємодоповнюваним або послідовно пов'язаним із завданнями інших груп за логікою матеріалу, що дозволяє вивчити проблему з різних боків; - за способом (процедурою) виконання різним або однаковим.

4. Завдання в групі виконується таким способом, щоб можна було врахувати й оцінити індивідуальний внесок кожного члена групи й групи в цілому.

Компоненти співробітництва :

- позитивна взаємозалежність;
- особистісна взаємодія, що стимулює діяльність;
- індивідуальна і групова підзвітність;
- навички міжособистісного спілкування і спілкування в невеликих групах;
- обробка даних про роботу групи.

Структурне систематичне включення цих основних елементів у ситуацію навчання дозволяє сподіватися, що група буде застосовувати саме спільні зусилля і що вдасться дисципліновано впровадити кооперативне навчання — успішно і надовго.

Перший і найважливіший елемент при структуруванні кооперативного навчання — *позитивна взаємозалежність*. Її можна вважати успішно вибудованою, коли члени групи розуміють, що вони пов'язані один з одним такою мірою, що один не може бути успішним, якщо не будуть успішними усі. Отже, групові цілі і завдання варто розробляти і повідомляти учням так, щоб вони повірили, що вони або «потонуть», або «випливають», але тільки разом. Коли позитивна взаємозалежність вибудована міцно, для всіх стає абсолютно зрозумілим, що:

- зусилля кожного члена групи потрібні і незамінні для успіху всієї групи;
- кожен член групи вносить унікальний вклад у спільні зусилля групи завдяки його/її можливостям і/чи ролі й обов'язку при виконанні завдання.

Це породжує відданість і зацікавленість не тільки у власному успіху, а й в успіху інших членів групи, що і є суттю навчання у кооперації. Якщо немає позитивної взаємозалежності, немає і співробітництва.

Другий основний елемент спільного навчання — *особистісна взаємодія, що стимулює діяльність*, причому важливо, щоб учні фізично розташовувалися обличчям один до одного. Учні повинні спільно займатися реальною діяльністю, у якій кожний працює на успіх не тільки свій, а й товаришів, спільно використовуючи можливості, допомагаючи один одному, підтримуючи, заохочуючи і радіючи досягненням товаришів. Існують важливі види пізнавальної діяльності і міжособистісної динаміки, що можуть здійснитися тільки у випадку, коли учні сприяють навчанню один одного.

Сюди належить і усне пояснення того, як вирішувати проблеми, і передача друзям власних знань, і перевірка розуміння, і обговорення досліджуваних понять, і поєднання досліджуваного матеріалу з вивченим. Кожний із цих видів діяльності може бути структурно включений у загальне русло завдань, одержуваних групою, і в процес їх виконання.

Завдяки цьому групи: кооперативного навчання є одночасно системою академічної (кожен учень має когось, кому небайдужі його успіхи в навчанні, бере на себе зобов'язання з надання допомоги) й особистісної підтримки (кожен учень має когось, хто йому по-людськи відданий). Саме завдяки особистісній взаємній підтримці в процесі навчання члени групи беруть на себе зобов'язання один стосовно одного і виявляють відданість загальній справі і цілям.

Третій основний елемент спільного навчання — *індивідуальна і групова підзвітність*. Два рівні підзвітності повинні неодмінно бути структурно включені в уроки, засновані на кооперативному навчанні. Група повинна нести відповідальність за досягнення своїх цілей, і кожен член повинен відповідати за свою частину роботи. Індивідуальна підзвітність існує, коли оцінюється діяльність кожної особи, і результати надходять назад у групу, і самій особі — з метою встановити, хто більше потребує допомоги, підтримки і схвалення в ході навчання. Ціль кооперативного навчання в навчальних групах полягає в тому, щоб кожен член групи зміцнився, реалізувався як повноправна особистість. Учні навчаються спільно для того, щоб згодом змогли придбати велику індивідуальну компетентність.

Четвертим основним елементом спільного навчання є *розвиток навичок міжособистісного спілкування і спілкування в невеликих групах*. Спільне навчання є по своїй суті складнішим, ніж конкурентне чи індивідуальне навчання, оскільки учні повинні одночасно виконувати певне завдання (вивчення змісту навчального предмета) і робити групову роботу (ефективно функціонувати як єдина груда). Соціальні вміння, необхідні для ефективної співпраці, не з'являються за помахом чарівної парною кількістю властива краща спроможність вибратися з глухого кута.

Питання 2. Об'єднання в групи: кількісні та якісні особливості. Ефективність роботи груп з двох, трьох, п'яти осіб.

Кількість учнів у групі залежить від загальної кількості їх у класі, характеру й обсягу знань, що опрацьовуються, наявності необхідних матеріалів, часу, відведеного на виконання роботи. Вона обумовлюється наданням кожному учневі можливості зробити чітко визначений внесок у виконання завдання. Оптимальною вважають групу з 3-6 осіб, тому що за меншої кількості учням важко різнобічно розглянути проблему, а за більшої — складно врахувати, яку саме роботу виконав кожний учень.

Зі збільшенням розміру групи підвищується ймовірність порушення правил поведінки, прийнятих усіма.

У групі з *непарною кількістю* членів легше долається незгода. Групам із непарною кількістю учнів властива краща спроможність вибратися із глухого кута (наприклад, три учня — за, чотири учня — проти).

Групи з *двох осіб* (пара) — високий рівень обміну інформацією і низький рівень незгоди. Але якщо в такій групі запанують емоції, ситуація може зайти в глухий кут, бо тут відсутня третя людина для примирення.

Групи з *трьох осіб* — найбільш стабільні групові структури, але двоє сильніших у цій групі можуть домінувати над третьою людиною.

П'ять осіб — оптимальний розмір навчальної групи. Він досить великий для групової стимуляції і досить малий для особистого визнання. Співвідношення 2:3 забезпечує меншість підтримкою.

Об'єднання в групи може здійснювати вчитель (на добровільній основі або за жеребкуванням) та самими учнями за власним вибором.

Бажано об'єднувати в одну групу сильних, середніх та слабких учнів. У різнорідних групах стимулюється творче мислення й інтенсивний обмін ідеями. Отже, групи можуть бути гомогенними (однорідними), тобто об'єднувати учнів за певними ознаками, наприклад за рівнем знань та позаурочної Інформації з предмета, або гетерогенними (різнорідними). Бажано об'єднувати в одну групу сильних, середніх і слабких учнів. У різнорідних групах стимулюється творче мислення й інтенсивний обмін ідеями.

Питання 3. Методичні рекомендації щодо організації інтерактивної технології кооперативного навчання.

Особливими методичними вказівками для застосування технології кооперативного навчання: *Намагайтеся ніколи не застосовувати слово «розподіляйтесь», «розподіляти» дітей на пари, на трійки, на групи тощо. Пам'ятайте, учні ОБ'ЄДНЮЮТЬСЯ! З об'єднаних учнів виростають дорослі, здатні об'єднуватися і працювати разом, виростає об'єднана країна, держава або нація.*

Усе, що пропонують учні, має бути прийняте й обговорене. Не слід казати їм, що це «правильна чи неправильна відповідь», треба лише допомогти опрацювати інформацію і прийняти власні рішення. Спостерігайте, щоб ніхто з учнів не залишався поза обговоренням.

Рішення учнів повинні сприйматися серйозно, якщо ви бажаєте налагодити процес навчання взаємодії й розвитку навичок критичного мислення.

Деякі учні зразу готові активно працювати і в більшій групі, але дійсно ефективною групова робота буде в групі не більше 5-6 осіб, більші групи потребують інших технологій!

Застосовуючи для записів результатів групової роботи великі листи паперу і маркери, пам'ятайте, що різні кольори є доречними в різних ситуаціях. Особливо це стосується червоного і чорного. Червоний — знак підвищеної уваги. Використовуйте його лише для підкреслювання чи іншого виділення вже написаного іншими кольорами. Щодо чорного кольору, то користуйтеся ним тоді, коли ви хотіли б ще більше підсилити увагу до написаного, або тоді, коли те, що ви пишете, є неприємним, небажаним, недобрим і його варто змінити.

До технології кооперативного навчання належать такі:

- Робота в парах
- Ротаційні (змінювані) трійки
- Два-чотири-всі разом
- Карусель
- Робота в малих групах («Діалог», «Синтез думок», «Спільний проект», «Пошук інформації; «Коло ідей»)
- Акваріум

Питання 4. Методичні рекомендації щодо організації інтерактивної технології колективно-групового навчання.

Ключем до ефективності обговорення великою групою є те, як учитель ставить запитання. Уникайте закритих запитань, тобто таких, на які можна відповісти коротко («так» або «ні»). Вживайте відкриті запитання, які починаються з «як», «чому», «який». Заохочуйте всіх учасників до висловлення своїх ідей.

Те, як учитель реагує на запитання та коментарі, є вирішальним у створенні навчальної атмосфери. Демонструйте увагу до всіх, дякуючи кожному учневі за запитання та висловлювання. Це стимулюватиме присутніх продовжувати ділитися цінною інформацією, яку в іншому випадку вони відкинули б як нудну, нетипову, недоцільну та зайву.

Не дозволяйте будь-кому домінувати над групою під час дискусії. Обмежити це можна, сказавши: «А тепер послухаймо, що скаже хтось інший або інша, або «я хотіла (хотів би), щоб усі мали можливість сказати своє слово.

Не слід забувати, що велика кількість загальнокласних обговорень втомлює. Зловживання цією методикою призводить до втоми і нудьгування.

Використовуйте такі критерії для оцінки і критики розроблених вами історичних /правових, моральних дилем.

- 1. Чи подана розповідь коротко, просто, без зайвих деталей?*
- 2. Чи зрозумілі всі факти? Чи досить початкових знань, щоб учням був зрозумілий контекст дилеми?*
- 3. Чи стосуються факти з дилеми життя учнів (чи відповідають темі уроку)?*
- 4. Чи існує герой або кілька центральних персонажів, навколо яких побудована дилема?*
- 5. Чи має герой дилеми чітко сформульовані два варіанти вибору?*
- 6. Чи достатньо даних та іншої інформації для підтримки цих варіантів вибору?*
- 7. Чи стосується дилема визначених основних проблем моралі (права) історії?*
- 8. Чи закінчується розповідь питанням про те, що повинен робити центральний герой?*
- 9. Чи будуть розбіжності в оцінці щодо вибору, що ставиться дилемою, серед ваших учнів?*

До технологій колективно-групового навчання належать:

- Обговорення проблеми в загальному колі
- Мікрофон
- Незакінчені речення
- Мозковий штурм
- Навчаючи — учусь
- Ажурна пилка
- Аналіз ситуації.
- Вирішення проблем
- Дерево рішень

Питання 5. Методичні рекомендації щодо організації інтерактивної технології ситуативного моделювання.

Модель навчання у грі це побудова навчального процесу за допомогою включення учня у гру (передусім ігрове моделювання явищ, що вивчаються).

Використання гри в навчальному процесі завжди стикається з протиріччям: навчання є завжди процесом цілеспрямованим, а гра за своєю природою має невизначений результат (інтригу). Тому завдання педагога при застосуванні гри у навчанні полягає у підпорядкуванні гри визначеній дидактичній меті.

Останнім часом в організації самої гри відбувається зміщення акцентів з драматизації (форм зовнішніх ознак гри) на її внутрішню сутність (моделювання події, явища, виконання певних ролей). У західній дидактиці поступово відходять від терміна «гра», який асоціюється з розвагами, і вживають поняття «симуляція, імітація» тощо.

Ігрова модель навчання покликана реалізовувати, крім основної дидактичної мети, ще й комплекс цілей: забезпечення контролю виведення емоцій; надання дитині можливості самовизначення; надихання і допомога розвитку творчої уяви; надання можливості зростання навичок співробітництва в соціальному аспекті; надання можливості висловлювати свої думки.

Учасники навчального процесу, за ігровою моделлю, перебувають в інших умовах, ніж у традиційному навчанні. Учні, надається максимальна свобода інтелектуальної діяльності, яка обмежується лише визначеними правилами гри. Учні самі обирають власну роль у грі, висувуючи припущення про ймовірний розвиток подій, створюють проблемну ситуацію, шукають шляхи її розв'язання, беручи на себе відповідальність за обране рішення. Вчитель в ігровій моделі виступає як: інструктор (ознайомлення з

правилами гри, консультації під час її проведення), суддя-рефері (коректування і поради з розподілу: ролей), тренер (підказки учням для прискорення проведення гри), головуючий, ведучий (організатор обговорення).

Як правило, ігрова модель навчання реалізується за чотири етапи: 1) орієнтація (введення учнів у тему, ознайомлення з Правилами гри, загальний огляд її перебігу); 2) підготовка до проведення гри (викладення сценарію гри, визначення ігрових завдань, ролей, орієнтовних шляхів розв'язання проблеми); 3) основна частина — проведення гри; 4) обговорення.

До технологій ситуативного моделювання належать:

Симуляції або імітаційні ігри

Спрощене судове слухання

Громадські слухання

Розігрування ситуації за ролями

Питання 6. Методичні рекомендації щодо організації інтерактивної технології опрацювання дискусійних питань.

Дискусії є важливим засобом пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання. За визначенням науковців, дискусія — це широке публічне обговорення якогось спірного питання. Вона значною мірою сприяє розвитку критичного мислення, дає можливість визначити власну позицію, формує навички відстоювати свою думку, поглиблює знання з обговорюваної проблеми і все це повністю відповідає завданням сучасної школи. В дидактиці дехто з фахівців відносить дискусію як до методів навчання (способів роботи зі змістом навчального матеріалу), так і до форм організації навчання. Певна кількість науковців вважає дискусію різновидом ігрових форм занять, співробітництва, коли з обговорюваної проблеми ініціативно висловлюються всі учасники спільної ДІЯЛЬНОСТІ;

Сучасна дидактика визнає велику освітню і виховну цінність дискусій. Вони вчать глибокому розумінню проблеми, самостійній позиції, оперуванню аргументами, критичному мисленню, зважати на думки інших, визнавати вдалі аргументи, краще розуміти іншого, сприяють уточненню власних переконань і формуванню власного погляду на світ.

Досвід використання дискусії у навчанні дозволяє сформулювати деякі головні організаційно педагогічні підвалини, які є спільними для будь-яких різновидів дискусії:

- проведення дискусії необхідно починати з постановки конкретного дискусійного питання (тобто такого, яке не має однозначної відповіді і допускає різні варіанти вирішення, зокрема протилежні);
- не слід ставити запитання на зразок: хто правий, а хто — ні в тому чи іншому питанні;
- у центрі уваги має бути ймовірний перебіг (Що було б можливим за тим чи іншим збігом обставин? Що могло б відбуватись, якби...?) Чи були альтернативні можливості, дії?
- усі вислови учнів мають бути у руслі обговорюваної теми;
- учитель має виправляти помилки і неточності, яких припускаються учні, та спонукати учнів робити те саме;
- усі твердження учнів повинні супроводжуватись аргументацією, обґрунтуванням, для чого вчитель ставить запитання на зразок: «Які факти свідчать на користь твоєї думки?», «Як ти мислив, коли дійшов такого висновку? »;
- дискусія може закінчуватися як консенсусом (прийняттям узгодженого рішення), так і збереженням існуючих розбіжностей між учасниками дискусії.

У світовій практиці використання дискусії у навчанні набули поширення різні варіанти організації обміну думок між учасниками, різні технології проведення дискусії, опрацювання дискусійних питань.

Хоча ззовні деякі технології опрацювання дискусійних питань можуть справляти враження учнівських експромтів, які не вимагають групової підготовки ні з боку вчителя, ні з боку учнів, таке враження хибне: за зовнішньою легкістю приховується ґрунтовна підготовча робота вчителя.

При плануванні дискусії вчитель враховує кілька важливих моментів: час, необхідний для проведення дискусії, його узгодженість з іншими видами роботи під час навчального заняття; місце, яке має давати можливість здійснювати всі необхідні пересування учнів і створювати оптимальні умови для обговорення учнями проблеми і стеження за його перебігом решти учнів; матеріали, необхідні для роботи учнів та наочного подання її результатів; письмові інструкції щодо способу виконання завдання; вміння учнів працювати в групі. Протягом усієї роботи груп учитель тримає в полі зору три основних моменти: мета, від якої під час дискусії не слід відхилятися; час, якого слід дотримуватися, щоб встигнути досягти визначеної мети; підсумки, як треба підбити, аби не втратити сенс самої дискусії.

Суттєвим елементом будь-якої технології навчання в дискусії є вступна частина, оскільки саме в ній створюється емоційний та інтелектуальний настрій наступної дискусії. Це своєрідне запрошення до жвавого обговорення визначеної проблеми, яке може бути здійснено у вигляді викладу проблеми, опису конкретного випадку, невеличка рольова гра, демонстрація фільму або ілюстративного матеріалу, запрошення експертів, використання останніх новин, інсценування будь-якого епізоду, стимулювання серією запитань на зразок: «Чому? Що б сталося, якщо...?»

Запорукою успішності дискусії є її чітка організація, яка досягається завдяки кільком чинникам. По-перше, це — ретельне планування дискусії. Складання плану дає змогу організувати як збирання учнями необхідної інформації, так і проведення самої дискусії. По-друге, чітке дотримання правил ведення дискусії всіма її учасниками. По-третє, обов'язковим є дотримання визначеного регламенту. Краще, коли час залишиться (його можна рівномірно розподілити наприкінці дискусії між учасниками), ніж його не вистачить на колективне обговорення і підбиття підсумків. По-четверте, добре продумане й ефективно здійснене керівництво ходом дискусії з боку вчителя: надання учням часу на обміркування питань; утримання від невизначених запитань та запитань подвійного змісту; зміну напряму думок учнів у разі відхилення їх від основної теми і мети дискусії; пояснення висловів дітей системою уточнюючих запитань; попередження Надмірних узагальнень; збудження учнів до поглиблення думок та інші.

Згідно з логікою застосування дискусії як методу закріплення навчального матеріалу і стимулювання пізнавальної діяльності учнів можна визначити кілька варіантів моделювання навчальних тем на основі дискусії:

- побудова вивчення теми як підготовки до дискусії за всім матеріалом, яка відбувається на останньому (або останніх) уроці;
- включення дискусійного компонента в окремі уроки теми на етапах перевірки домашнього завдання і закріплення щойно вивченого матеріалу;
- побудова навчання як самостійної або групової роботи учнів з обговоренням її результатів.

Найбільш поширеним у вітчизняній методиці навчання є перший варіант.

До технологій опрацювання дискусійних питань належать:

Метод ПРЕС
Займи позицію
Зміни позицію
Неперервна шкала думок
Дискусія
Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу
Оцінювальна дискусія
Дебати

Лекція № 3

ПЛАН

1. Структура інтерактивного уроку. Порівняння зі структурою традиційного комбінованого уроку.
2. Діяльність учителя під час організації та планування інтерактивного навчання.

Література:

1. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник/ О.І. Пометун, Л.В.Пироженко. – За ред.. О.І. Пометун.- Київ: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
2. Банк інноваційних педагогічних технологій / Автор-упорядник : Л.В. Галіцина. _ К.: Шк.. світ, 2012. – 104 с.
3. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій/ Автор-укладач Н.П. Наволокова. _ Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 176 с.

Питання 1. Структура інтерактивного уроку. Порівняння зі структурою традиційного комбінованого уроку.

Особливістю інтерактивного навчання є підготовка молодшої людини до життя і громадянської активності в громадянському суспільстві і демократичній правовій державі на заняттях з будь-якого предмета шкільної програми. Це вимагає активізації навчальних можливостей учня замість переказування абстрактної, «готової» інформації, відірваної від їхнього життя і суспільного досвіду. Уроки також повинні надавати учням основні пізнавальні та громадянські вміння, а також навички і зразки поведінки.

Уроки мають захоплювати учнів, пробуджувати у них інтерес та мотивацію, навчати самостійному мисленню та діям. Ефективність і сила впливу на емоції і свідомість учнів у великій мірі залежать від умінь і стилю роботи конкретного вчителя.

Застосування інтерактивних технологій висуває певні вимоги до структури уроків. Як правило, структура таких занять складається з п'яти елементів:

- а) мотивація;
- б) оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів;
- в) надання необхідної інформації;
- г) інтерактивна вправа — центральна частина заняття;
- д) підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку.

Мотивація

Мета цього етапу — сфокусувати увагу учнів на проблемі й викликати інтерес до обговорюваної теми. Мотивація є своєрідною психологічною паузою, яка дає можливість учням насамперед усвідомити, що вони зараз почнуть вивчати інший (після попереднього уроку) предмет, що перед ними інший учитель і зовсім інші завдання.

З цією метою можуть бути використані **прийоми**, що створюють *проблемні ситуації*, викликають у дітей *здивування, подив, інтерес до змісту знань та процесу їх отримання*, підкреслюють парадоксальність явищ та подій. Це може бути і *коротка розповідь учителя*, і *бесіда*, і *демонстрування наочності*, й *нескладна інтерактивна технологія* («мозковий штурм», «мікрофон», «криголам» тощо).

Цей елемент уроку має займати *не більше 5% часу заняття*.

Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів

Мета — забезпечити розуміння учнями змісту їхньої діяльності, тобто того, чого вони повинні досягти на уроці і чого від них чекає вчитель. Часто буває доцільно долучити до визначення очікуваних результатів усіх учнів.

Щоб визначити для себе майбутні результати уроку, учні інколи мають озвучити своє особисте ставлення до суті та структури вибраних способів навчальної діяльності та спланувати свої дії по засвоєнню та застосуванню знань, передбачених темою. Без чіткого і конкретного визначення й усвідомлення учнями навчальних результатів їхньої пізнавальної діяльності особливо на уроках з використанням інтерактивних технологій, учні можуть сприйняти навчальний процес як ігрову форм діяльності, не пов'язану з навчальним предметом. Формулювання очікуваних результатів уроку (Які по суті є тим, що ми традиційно називаємо дидактичною метою уроку) є іншим, аніж ми можемо побачити це у багатьох існуючих методичних чи дидактичних посібниках.

Формулювання результатів інтерактивного уроку для сприяння успішності навчання учнів має відповідати таким, вимогам:

- висвітлювати результати діяльності на уроці учнів, а не вчителя, і бути сформульованими таким чином: *«Після цього уроку учні зможуть...»*;
- чітко відображати рівень навчальних досягнень, який очікується після уроку.
- щоб було зрозуміло, як можна виміряти результати, коли вони будуть досягнуті, перевірити і виміряти в оціночних балах, врахувавши, наприклад, точність і повноту пояснення і кількість прикладів, що наведено;
- бути коротким, ясным і абсолютно зрозумілим і для учнів, і для самого учителя, і для батьків учнів, і для інших вчителів, і для директора школи або завуча, який має перевіряти Ваш урок з огляду на те, чи досяг він очікуваних результатів.

Для того, щоб почати з учнями спільний процес руху до результатів навчання, в цій частині інтерактивного уроку **потрібно**:

- назвати тему уроку або попросити когось з учнів прочитати її;
- якщо назва теми містить нові слова або проблемні питання звернути на це увагу учнів;
- попросити когось з учнів оголосити очікувані результати текстом посібника або за Вашим записом на дошці, зробленим заздалегідь, пояснити необхідне, якщо йдеться про нові поняття, способи діяльності тощо;
- нагадати учням, що наприкінці уроку Ви будете перевіряти наскільки вони досягли таких результатів. Якщо це важливо, треба також пояснити учням, як ви будете оцінювати їхні досягнення в балах (грунтовніше про оцінювання мова йтиме у наступних розділах цієї книжки).

Цей елемент уроку має займати не більше **5%** часу заняття.

Надання необхідної інформації

Мета цього елементу, етапу уроку — дати учням достати інформації, для того щоб на її основі виконувати практичні за дання, але за мінімально короткий час.

Методи, що використовуються: міні-лекція, читання роздаткового матеріалу, виконання домашнього завдання, опанування інформацією за допомогою технічних засобів навчання або наочності. Для економії часу на уроці і для досягнення максимального ефекту уроку можна подавати і формацію для попереднього домашнього вивчення. На самої уроці вчитель може ще раз звернути на неї увагу, особливо практичні поради, якщо необхідно прокоментувати терміни, організувати невеличке опитування.

Ця частина уроку займає близько **10-15%** часу.

Інтерактивна вправа — центральна частина заняття

Метою є засвоєння навчального матеріалу, досягнення результатів уроку. Інтерактивна частина уроку має займати близько **50-60%** часу на уроці. Обов'язковою є така **послідовність і регламент** проведення інтерактивної вправи:

- Інструктування — вчитель розповідає учасникам про мету вправи, правила, послідовність дій і кількість часу на виконання завдань; запитує, чи все зрозуміло учасникам (2-3 хв).
- Об'єднання в групи і (або) розподіл ролей (1-2 хв).
- Виконання завдання, при якому вчитель виступає як організатор, помічник, ведучий дискусії, намагаючись надати учасникам максимум можливостей для самостійної роботи і навчання у співпраці один з одним (5-15 хв).
- Презентація результатів виконання вправи (3-15 хв).

Підбиття підсумків (рефлексія) уроку

Вчителю варто задуматися над тим, що підбиття підсумків — це дуже важливий етап інтерактивного заняття.

Заняття доходить кінця. На цьому етапі багато вчителів схильні розслабитися і провести коротке, нечітко структуроване обговорення; усі погоджуються, що все було цікаво (наприклад, рольова гра удалася, вправу виконали просто здорово тощо), і цим справа закінчується. Учитель йде з почуттям виконаного боргу; учні розходяться з почуттям, що спробували щ новеньке.

На жаль, вони не врахували, що підсумки є найважливішою частиною інтерактивного уроку. Саме тут проясняється зміст проробленого; підводиться риска під знаннями, що повинні бути засвоєні, і встановлюється зв'язок між тим, що вже відомо, і тим, що знадобиться їм у майбутньому.

Функції підсумкового етапу уроку:

- прояснити зміст опрацьованого;
- порівняти реальні результати з очікуваними;
- проаналізувати, чому відбулося так чи інакше;
- зробити, висновки;
- закріпити чи відкоригувати засвоєння;
- намітити нові теми для обміркування;
- установити зв'язок між тим, що вже відомо, і тим, що потрібно засвоїти, навчитись у майбутньому;
- скласти план подальших дій.

Під підсумками уроку ми маємо на увазі процес, зворотний інструктажу. Іншим терміном для цього етапу є «рефлексія»; у даному випадку підкреслюється можливість для учасників навчально-виховного процесу оглянутися на події, що відбувалися; третій термін — «дискусія», що означає розгляд чи обговорення спірних питань.

Навчання в рамках традиційного уроку не потребує переосмислення ні від учителя, ні від учнів, у ньому немає місця рефлексивним видам діяльності. Замість цього застосовується так зване закріплення та узагальнення отриманих знань, яке майже не передбачає наступного коригування вчителем мети та змісту навчання.

Технологізація навчання передбачає обов'язкову рефлексію, під якою в педагогіці розуміють здатність людини до самопізнання, вміння аналізувати свої власні дії, вчинки, мотиви й зіставляти їх із суспільно значущими цінностями, а також діями та вчинками інших людей. **Мета рефлексії:** згадати, виявити й усвідомити основні компоненти діяльності — її зміст, тип, способи, проблеми, шляхи їх вирішення, отримані результати тощо.

Рефлексія не повинна бути лише вербальною — це можуть бути малюнки, схеми, графіки тощо.

- Рефлексія результатів учнями: усвідомлення отриманих результатів, що досягається шляхом їх спеціального колективного обговорення або за допомогою інших прийомів (5-15 хв). Рефлексія є природним невід'ємним і **НАЙВАЖЛИВІШИМ** компонентом інтерактивного навчання на уроці. Вона дає можливість учням і вчителю:

- усвідомити, чого вони навчилися;
- пригадати деталі свого досвіду й отримати реальні життєві уявлення про те, що вони думали і що відчували, коли вперше раз зіткнулись з тією чи іншою навчальною технологією. Це допомагає їм чіткіше планувати свою подальшу діяльність вже на рівні застосування технологій у подальшій пізнавальній діяльності та у житті;
- оцінити власний рівень розуміння та засвоєння навчального матеріалу і спланувати чіткі реальні кроки його подальшого опрацювання;
- порівняти своє сприйняття з думками, поглядами, почуттями інших й інколи скоригувати певні позиції;
- як постійний елемент навчання привчати людину рефлексувати в реальному житті, усвідомлюючи свої дії та прогнозуючи подальші кроки;
- учителям — побачити реакцію учнів на навчання та вносити необхідні корективи.

Рефлексія здійснюється в різних **формах**: у вигляді індивідуальної роботи, роботи в парах, групах, дискусії, в письмовій усній формі. Вона завжди містить кілька елементів: фіксації того, що відбулось, визначення міркувань та почуттів щодо отриманого досвіду, плани на майбутній розвиток.

Рефлексія застосовується після найважливіших інтерактивних вправ, після уроку, після закінчення певного етапу навчання.

Зразки для проведення рефлексії.

Усне обговорення може проводитись за запитаннями

- З якою метою ми робили цю вправу?
- Які думки вона у вас викликала?
- Які почуття?
- Чому ви особисто навчилися?
- Чому б хотіли навчитись у подальшому?

Листок оцінювання вміння висловлюватись Ім'я, прізвище

Критерії оцінки (0 — потребує вдосконалення; 1 — задовільно; 2 — прекрасно)

Критерії	Бали
Я вмію підбирати аргументи і чітко їх висловлювати	
<u>Я вмію</u> робити логічні висновки	
Я успішно застосовую парафразування	
Я вмію ставити запитання	
Я вмію сказати «ні»	
Я вмію аргументовано відповідати на критику	
<i>Незакінчене речення (може бути усним, письмовим)</i>	

Заповніть пропуски в тексті:

Спілкування — це...

Воно є важливим для людини, оскільки ...

Якщо я навчуся ефективно спілкуватись, я зможу....

Що я вже вмію в спілкуванні?

Що потребує вдосконалення?

Усно пропонуються підсумкові формули: для мене сьогодні важливим було..., сьогодні я навчився ..., мені хотілося в майбутньому навчитись...

Рефлексія і підведення підсумків інтерактивних вправ **5-15 хв.**

Технологія проведення підсумкового етапу

Очевидно, що ключовою функцією підсумків буде повернення до результатів навчання і можливість переконатися, що учні їх досягли.

Стадії підсумкового етапу уроку:

На першій стадії: установа фактів (що відбулося?)

- Використовуйте відкриті запитання: як? чому? що?
- Виражайте почуття.
- Наполягайте на описовому, а не оціночному характері коментарів.
- Говоріть про зроблене, а не про те, що могло бути зроблене.;

На другій стадії: аналіз причин (чому це відбулося?)

- Запитуйте про причини. Чому? Як? Хто?
- Вникніть у відповіді. Чому цього немає? Що було б, якщо? ;
- Шукайте альтернативні теорії. Чи є інша можливість?
- Підберіть інші приклади. Де ще відбувалося щось подібне?
- Наведіть думки незалежних експертів.

На третій стадії : планування дій (що нам робити далі?)

- Домагайтеся, щоб учні взяли на себе зобов'язання щодо подальших дій.

Для підсумків уроку та оцінювання його результатів у балах доцільно залишати до 20% часу.

Питання 2. Діяльність учителя під час організації та планування інтерактивного навчання.

Для ефективного навчання	Для контролю за ходом навчання
<ul style="list-style-type: none">• дати завдання дітям для попередньої підготовки: прочитати, продумати, виконати самостійні підготовчі завдання;• вибрати для уроку такі інтерактивні вправи, які дали б учням «ключ» до освоєння теми;• під час самих інтерактивних вправ дати учням час подумати над завданням, щоб вони сприйняли його серйозно, а не механічно;• на одному занятті можна використовувати не більше двох інтерактивних вправ;• важливо провести спокійне глибоке обговорення за підсумками інтерактивної вправи, акцентування уваги й на іншому матеріалі теми, прямо не використаному в інтерактивній вправі;• проводити швидкі опитування, самостійні домашні роботи з різноманітних матеріалів теми, що не були пов'язані з інтерактивними завданнями.	<ul style="list-style-type: none">• глибоко вивчити і продумати матеріал, у тому числі додатковий, наприклад, різноманітні тексти, зразки документів, приклади, ситуації, завдання для груп тощо;• старанно спланувати і розробити заняття: визначити хронометраж, ролі учасників, підготувати питання і можливі відповіді, виробити критерії оцінки ефективності заняття;• мотивувати учнів до вивчення шляхом добору найцікавіших для учнів випадків, проблем; оголошення очікуваних результатів (цілей) заняття і критеріїв оцінки роботи учнів;• передбачити різноманітні методи для привернення уваги учнів, налаштування їх на роботу, підтримання дисципліни, необхідної для нормальної роботи аудиторії; цьому можуть сприяти вправи-розминки, письмовий розподіл ролей у групах тощо.

Лекція № 4

ПЛАН

1. Нові підходи до оцінювання на інтерактивному уроці.
2. Основні етапи розробки процедури оцінювання.
3. Методи і прийоми оцінювання на інтерактивному уроці.

Література:

1. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник/ О.І. Пометун, Л.В.Пироженко. – За ред.. О.І. Пометун.- Київ: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
2. Банк інноваційних педагогічних технологій / Автор-упорядник : Л.В. Галіцина. _ К.: Шк.. світ, 2012. – 104 с.
3. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій/ Автор-укладач Н.П. Наволокова. _ Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 176 с.

Питання 1. НОВІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ на інтерактивному уроці.

Як оцінювати роботу учнів під час проведення інтерактивних уроків, як підтвердити, що діти справді набули необхідні знання, уміння і навички, сформували у себе значущі для сучасного життя цінності та компетентності. Ці важливі проблемні питання спонукають педагогів, які застосовують інтерактивні технології, переосмислювати критерії оцінювання навчальних досягнень школярів. Наприклад, у інтерактивному навчанні важливими є такі вміння, як здатність відстоювати свою думку чи аргументувати свою позицію під час дискусії або дебатів. Отже, оцінювання повинно базуватися саме на цих важливих уміннях, а не лише на оцінюванні здатності учня запам'ятовувати та відтворювати фрагменти інформації. Разом із застосуванням традиційних методів оцінювання рівня навчальних досягнень учнів учителі шукають також альтернативні підходи до вирішення цього питання.

У розробці підходів до оцінювання першим кроком є чітке формулювання завдань оцінювання. Традиційно це такі **завдання**:

- Показати учням, як вони досягли мети уроку;
- визначити найкращих за результатами учнів;
- стимулювати мотивацію учнів до навчання й отримання знань;
- визначити рівень здібностей учнів;
- з'ясувати, чи є необхідність у додатковому навчанні або « перенавчанні »;
- поставити оцінки.

Такі традиційні завдання оцінювання зберігають свою актуальність і на інтерактивних уроках, але поруч з ними перед учителями постають і нові проблеми. Так, на такому уроці вчитель інколи, повідомляючи учням завдання, заздалегідь інформують їх про критерії, за якими воно буде оцінюватися. Такий засіб дає можливість досягнути більшої ефективності навчанні. Іноді викладачі здійснюють відкрите оцінювання результатів навчання самими учнями і не використовують результати такого оцінювання для виставлення оцінок у балах.

Нові стратегії оцінювання повинні показати рівень оволодіння навичками мислення і комунікації, вирішення складних проблем і використання правових та інших соціальних інструментів. Якщо для перевірки знань існують традиційні способи оцінювання, то перевірка навичок вимагає набагато більше часу, а оцінити виховний ефект програми безпосередньо на уроці практично неможливо.

Випадки, коли вчителям необхідні нові підходи до завдань оцінювання:

- коли для досягнення результатів необхідно вирішувати складні колективні завдання, наприклад: розв'язання проблем і прийняття рішень;
- коли вчитель бажає спонукати учнів до висловлювання? ними розуміння ідей, а не відтворення фрагментів певної інформації;

- коли вчитель переходить від простої перевірки знань і вмінь до оцінювання вмінь, необхідних для створення демократичних інститутів суспільства (наприклад, здатності спільно працювати і приймати рішення, висловлювати обґрунтовані, думки, уміння слухати, розв'язувати конфлікти, застосовувати знання з громадянської освіти в реальних життєвих ситуаціях);
- коли потрібно спонукати як вчителя, так і учнів до роздумів над якістю навчання і над тим, як її можна підвищувати;
- коли треба надати учням можливість демонструвати свою здатність обдумувати та вирішувати дискусійні питання й проблеми;
- коли оцінюють старанність, яку учні вкладають у співпрацю, і заохочують дітей допомагати один одному в роботі. Завдяки цьому школярі самі навчаються, впорядковують і структурують свої знання;
- коли намагаються повністю оцінити всі навчальні досягнення учнів, які є результатом їх інтерактивної взаємодії.

Оцінювання досягнень школярів повинно мати потрібний характер: вчителям рекомендовано перевіряти роботу учнів і її результати відразу після закінчення засвоєння матеріалу, що міститься в розділі програми, а також в кінці семестру і шкільного року. На відміну від існуючих сьогодні думок про відмову від поточного оцінювання на інтерактивних уроках вчителів треба приділяти більше уваги поточному оцінюванню роботи учня під час уроку (а також оцінюванню домашніх робіт), аніж тестам у кінці семестру.

Бажано застосувати подвійну форму оцінювання — оцінювання в рамках шкали оцінок-балів і описове оцінювання, яке дає можливість краще передати учням та їхнім батькам інформацію про способи і результати їхньої роботи, досягнення і труднощі учня.

- Важливо пам'ятати, що завданням учителя є швидше створення умов, за яких позиції зацікавленості, відкритості, відповідальності учнів у навчанні та їхні особистісні риси можуть розвиватися й усвідомлюватися. Цьому сприятимуть: включення до пріоритетів оцінювання самого процесу навчання, тобто того, як проходить робота учня, — на відміну в оцінювання лише результатів роботи;
- оцінювання учнів, яке опирається на чіткі критерії, що до зволяє учневі взяти відповідальність за роботу та її результати, а також уможливорює самооцінку роботи та її результатів. При цьому бажано, щоб учні мали можливість ознайомитися з критеріями оцінки ПЕРЕД ПОЧАТКОМ РОБОТИ, а не після її виконання;
- оцінювання досягнень учнів, незалежно від того, чи вони значні, чи скромні — якщо вони є результатом справжніх зусиль учня;
- оцінювання зусиль, які учні вкладають у навчання один одного, у співпрацю;
- обговорення вправ і завдань, у процесі яких учні мають можливість задуматись над власним способом вчитися. Приділення уваги емоціям, які у них виникають під час роботи і взаємовідносин з іншими учнями;
- пропонування індивідуальних і групових завдань, які учні виконують самостійно, проходячи етапи пошуку, відбору і критичного аналізу, узагальнення і записування результатів своїх досліджень;
- заохочення учнів до самооцінки, внаслідок якої вони краще пізнають себе, свої можливості і сфери, які потрібно розвивати (почуття власної вартості, що спирається на реальне бачення власної особи);
- ініціювання дискусій, які дають змогу учням формулювати власні погляди і модифікувати їх;
- підтримка ініціатив та ідей, запропонованих учнями самостійно.

Бажано оцінювати також те, як учень бере участь у навчальній діяльності — його активність на уроці, спосіб спілкування з товаришами, готовність до співпраці і прийняття відповідальності, дотримання правил обміну думками та інших норм поведінки на уроках.

Цей аспект оцінювання не може замінити інших, більш суттєвих критеріїв, але його не можна недооцінювати чи зовсім не враховувати. При цьому важливо, щоб учні з початку занять могли ознайомитися з правилами поведінки на уроках. Для цього на одному з перших уроків клас разом із вчителем може опрацювати «міні-статут». Спільне створення такого переліку правил учнями значно підвищує ймовірність того, що вони будуть прийняті, і учні будуть їх дотримуватися.

Питання 2. ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗРОБКИ ПРОЦЕДУРИ ОЦІНЮВАННЯ

Багато вчителів, які застосовують інтерактивні технології для опрацювання матеріалу важливого змісту і для формування в учнів умінь вирішувати проблеми, відчують труднощі у виставленні учням оцінок у балах. На наш погляд, це пов'язано з відсутністю обґрунтованих підходів до розробки стратегії оцінювання, яка тісно пов'язана з підготовкою і плануванням вчителем уроку. Цей процес повинен складатися з таких дій:

Визначення мети (очікуваних результатів) уроку

Слід передбачити з'ясування таких питань:

- які знання учні мають засвоїти і на якому рівні;
- якими вміннями, навичками вони повинні оволодіти;
- які цінності в собі учні можуть сформувати.

Як уже зазначалось раніше, обов'язковим елементом структури інтерактивного уроку має бути представлення учням очікуваних результатів їх діяльності на початковому етапі уроку.

Вибір показників (критеріїв) оцінювання результатів діяльності

Далі вчителю необхідно поставити собі запитання: «Як я зможу переконалися, що учні досягли цих результатів?» Відповідь на це запитання може утворити цілий список дій: що повинні вміти робити учні, якщо урок був результативним. Ці дії учнів і будуть показниками (або критеріями) оцінки. Використовуючи ці критерії, вчитель зможе краще сформулювати очікувані навчальні результати, висловивши їх через дії учнів. Наприклад: «Після цього уроку учні зможуть: *пояснювати*, які соціальні норми існують у суспільстві, і *розрізняти* їх, *наводити приклади* різних норм; *отримати* навички розробки правил групового життя; *сформулювати* та *висловити* власне ставлення до необхідності дотримуватись соціальних норм».

Визначення мети оцінювання

У цьому вам допоможе список можливостей оцінювання, вміщений вище. Очевидно, що метою не завжди буде виставлення оцінок. Вдосконалення уроку, визначення рівня розвитку і можливостей учнів також повинні бути метою оцінювання.

Вибір конкретної стратегії(способу) оцінювання

Залежно від мети й обраних показників (критеріїв) оцінювання можна вибрати різноманітні стратегії (методи, прийоми)? оцінювання (див. далі перелік зразків). Як правило, єдиних рекомендацій для вибору стратегії не існує. Один педагог може вибрати метод спостереження і скласти список показників. Інший педагог надасть перевагу завданню написати невеличкий нарис-міркування (есе) з викладом своїх думок з даного питання. Третій може використовувати цілих три методики оцінювання однієї і тієї ж теми.

Наприклад, під час оцінювання рольової гри вчитель може:

- (а) оцінити якість індивідуальної участі учня в грі;
- (б) провести тест-опитування, у якому потрібна конкретна відповідь: «так» або «ні»; |

(в) попросити учнів написати вдома есе, в якому потрібно висловити свою думку стосовно того, що відбувалось, та аргументувати її. Використання кількох стратегій допоможе не тільки виставити оцінку, а й одержати зворотний зв'язок стосовно ефективності навчання.

Вибір шкали оцінювання уроку

Залежно від мети і конкретної стратегії оцінювання треба вибрати шкалу оцінювання кожного з обраних показників; (критеріїв), Інколи потрібно буде застосувати, наприклад стобальну або десятибальну шкалу, рівень стартових комунікативних спроможностей учнів можна оцінити через категорії «високий», «середній», «низький» тощо. Глибину засвоєння; тієї чи іншої конкретної навички (наприклад, активного слухання) можна простежити, звернувши увагу на частоту її використання (наприклад, чи часто учень Перефразовує й уточнює те, що він почув від свого співрозмовника). Тоді оцінку можна висловити через категорії «завжди використовує», «використовує достатньо часто», «"рідко», «не використовує».

Якщо вам потрібно поставити оцінку, то шкала оцінки, очевидно, повинна вкладатися в дванадцятибальну систему. Наприклад, оцінка «використовує достатньо часто» може відповідати 7 балам.

Визначення шляху доведення до відома учнів очікувань вчителя

Спеціалісти з оцінювання вважають, що дуже важливо заздалегідь повідомляти учням очікувані результати, показники (критерії) оцінювання, мету оцінювання, конкретні стратегії (методи) оцінки, а також шкалу оцінювання. Це допоможе учням виконувати роботу свідомо, старанно, знаючи, що від них очікує і вимагає педагог. Учитель може довести до відома учнів свої вимоги по-різному.

Можна, наприклад, показати підготовлені форми для оцінювання і роз'яснити, що означає кожний критерій і кожний рівень оцінки. Можна обмежитися простою розповіддю або розповіддю з обговоренням. Або, наприклад, якщо в учнів мають бути слухання в ролі членів парламенту або учасників шкільних зборів, педагог може показати їм відеоматеріали про реальні парламентські дебати (або про щось подібне). Вчитель також може показати на прикладі цих матеріалів, як би він оцінив окремих учасників дебатов, слухань, зборів, використовуючи обрані критерії. Учні також можуть потренуватися в оцінюванні, використовуючи запропоновані критерії. При підготовці і плануванні заняття треба враховувати час для виконання даного пункту рекомендацій.

Питання 3. МЕТОДИ І ПРИЙОМИ ОЦІНЮВАННЯ УЧНІВ НА ІНТЕРАКТИВНИХ УРОКАХ

Як показує досвід, оцінювання може відбуватися завжди, у тому числі під час вивчення нового матеріалу і виконання інтерактивних вправ. Часто для оцінювання вибирають вправи, що дають можливість широкого застосування знань і вмінь, наприклад, навчальний суд, або громадські слухання, дискусії, дебати або написання документів (власне кажучи, для оцінювання може бути використана будь-яка інтерактивна вправа і будь-яка методика).

Як правило, вчителі відводять особливий час на уроці (або цілий урок) для оцінювання учнів (опитування, контрольні роботи, проведення «контрольних» вправ) або пропонують спеціальне домашнє завдання, що підлягає оцінюванню (складані документа, написання доповіді, есе). Інколи, наприклад, для оцінювання навичок, що давно практикуються (робота в малих групах, стислий виступ), учитель може поєднувати оцінювання з виконанням «тренувальної» вправи з іншої теми або з удосконаленням інших навичок.

Методи і прийоми оцінювання:

- *Тест.* Завдання тесту може полягати в тому, що учні повинні вибрати правильну відповідь із кількох запропонованих варіантів або знайти «пару» тощо.

- *Експрес-опитування.* Це можуть бути стислі усні або письмові відповіді (наприклад, за картками на знання основних понять), завдання типу «продовжити речення», заповнити таблицю, намалювати діаграму, скласти схему тощо.
- *Розширене опитування.* Вчитель пропонує учням усно або письмово дати повну відповідь на поставлене запитання з поясненнями окремих положень, з наведенням аргументів, прикладів. Під час усної відповіді педагог та інші учні можуть ставити додаткові запитання; варіантами цього методу є усний «екзамен» з білетом, письмова контрольна робота, домашнє есе.
- *Контрольна вправа або творче завдання.* Контрольною може бути оголошена будь-яка вправа. Наприклад, це може бути виступ у суді, підготовка аргументів, виконання завдання в груді, упорядкування документів, написання доповіді; есе-твору, реферату, упорядкування портфоліо тощо.
- *Спостереження.* Спостереження є одним із головних методів оцінювання при інтерактивних методах викладання; педагог вибирає для себе показники, які він буде відслідковувати протягом заняття, а також учнів, знання яких треба оцінити. Особливу роль при використанні цього методу відіграють підготовлені і форми для спостереження й оцінювання. Приклади цих форм можна знайти нижче. Часто при використанні контрольної вправи вчитель має також застосовувати спостереження, щоб оцінити роботу учнів»
- *Самооцінка.* Оцінка самими учнями своєї роботи (своєї особисто або своїх колег), а також заняття в цілому є цінним методом оцінювання. Однією з позитивних сторін застосування методу є те, що всі учні можуть отримати оцінку, а також те, що діти починають розуміти труднощі оцінювання і вчать дивитися іншими очима на свою роботу.
- Для самооцінки учнями своєї роботи може застосовуватися *метод питань-відповідей*; можна попросити учнів поставити однокласникам оцінки і мотивувати їх (наприклад, у випадку перевірки упорядкування документів один одного учні можуть поставити оцінку залежно від повноти використання практичних порад).
- Для проведення загальної дискусії з оцінювання заняття педагог може запропонувати методику «Дельта-плюс», яка полягає в тому, що спочатку пропонуються питання про позитивні сторони заняття (що сподобалося — «плюс»), а потім обговорюються ті моменти, які можна було б змінити. «Дельта» також допомагає не критикувати прямо хибі своїх товаришів або педагога. Іноді можна попросити учнів заповнити спеціальні форми (або таблиці) для спостереження й оцінювання.
- *Ігрові методи* оцінювання. Оцінку часто можна перетворити в гру, важливо тільки заздалегідь встановити шкалу оцінювання.

Нижче вміщено різноманітні конкретні приклади методів і форм оцінювання. Крім використання цих форм самими педагогами, їх можна роздати учням для ознайомлення, для застосування при виконанні вправ і готуванні до занять, а також для самооцінювання учнів.

Оцінювання знань

Ця форма дає можливість оцінити знання учнів при виконанні ними будь-яких завдань. Форма адаптована під дванадцятибальну систему. Цифра в центрі означає оцінку, якою може бути оцінена якість поданих знань.

10-12

- Усі ключові поняття, теми, проблеми, ідеї старанно відібрані, їм даються визначення й описи.
- Головні факти, що підтримують деталі, включені і докладно описані.
- Немає фактичних неточностей.

7-9

- Більшість ключових понять, тем, проблем, ідей відібрані, добре визначені й описані.

- Більшість основних фактів, що підтримують деталі, включені і достатньо добре описані.
- Є невеличкі фактичні неточності.

4-6

- Майже половина ключових понять, тем, проблем, ідей відібрано, визначено й описано.
- Включено близько половини основних фактів, що підтримують деталі.
- Майже половина інформації правильна, інша — помилкова, неточна або відсутня.

1-3

- Незначна кількість ключових понять, тем, проблем, ідей відібрана, визначена й описана.
- Факти, що підтримують деталі, не включені або включені недостатньо.
- В основному інформація помилкова, не точна або не стосується питання.

Оцінювання навичок мислення

Така форма дає можливість оцінити навички мислення при виконанні учнями будь-яких завдань. Лід навичками мислення (іноді їх визначають як навички критичного або логічного мислення) розуміють уміння тлумачити, застосовувати, аналізувати, оцінювати і синтезувати дані, зокрема:

- виділяти головне;
- робити порівняння;
- визначати потрібну інформацію;
- ставити потрібні запитання (хто? що? де? коли? чому?);
- розповідати про проблему;
 - відокремлювати факти від суб'єктивної думки, бачити необ'єктивність судження;
 - відокремлювати помилкову інформацію від правильної;
 - виявляти причинно-наслідкові зв'язки;
 - знаходити і наводити аргументи;
 - робити висновки;
 - бачити варіанти рішення;
 - перевіряти висновки на практиці;
 - передбачати наслідки;
 - демонструвати логічно обґрунтовані судження.

Оцінювання навичок презентації своїх думок

Ця форма дає змогу оцінити навички учнів виражати свої думки в письмовій або усній формі. Ці навички є частиною комунікативних навичок (навичок спілкування). Перед тим як використовувати цю форму, педагог повинен визначити норми проведення презентації (або форму представлення результаті роботи). Прикладом використання цієї форми може служити оцінка домашнього завдання у формі есе-міркування (в принципі для оцінки такого есе можна використовувати всі форми 1-3 оцінюючи в такий спосіб знання, навички мислення, навички презентації думок).

Ця форма адаптована під дванадцятибальну систему оцінок.

10-12

- Всі ідеї подані таким чином, що демонструють глибокі знання учня про предмет і здатність мислити логічно.
- Тема презентації чітко визначена і добре розроблена.
- Презентація має структуру (поділи), добре організована.
- Виконані прийняті норми проведення презентації.

7-9

- Більшість ідей презентації подані таким чином, що говорять про* глибокі знання учня про предмет і здатність мислити логічно.
- Тема презентації чітко визначена і добре розроблена, але зустрічаються порушення логіки в розповіді.
- Презентація має структуру (поділи), добре організована.
- Виконується більшість прийнятих норм проведення презентації.

4-6

- Майже половина ідей презентації подані таким чином, що говорять про глибокі знання учня про предмет.
- Тема презентації визначена нечітко і недостатньо добре розроблена.
- Презентація має нечітку структуру (поділи) і недостатньо добре організована.
- Не приділяється достатньої уваги дотриманню прийнятих норм проведення презентації.

1-3

- Більшість ідей у презентації виражені нечітко.
- Тема презентації визначена нечітко і погано розроблена.
- Презентація має неясну структуру або взагалі її не має.
- Зустрічається багато порушень прийнятих норм проведення презентації.

Оцінювання навичок участі в дискусії

Уміння учнів дискутувати допоможе вам оцінити список можливих позитивних і негативних моделей поведінки. На основі цього списку ви можете скласти форму спостереження та оцінювання знань учнів (приклади таких форм також наводяться нижче). Можна вибрати кількох учнів для оцінювання роботи всієї групи й окремих учасників дискусії.

Цей список (а також питання перед ним) допоможуть провести загальне обговорення (оцінювання) умінь участі в дискусії всією навчальною групою. Якщо ви запишете дискусію на відеомагнітофон, то учасникам дискусії буде легше оцінювати себе, переглядаючи запис. На основі списку й обговорення результатів дискусії можна попросити учнів скласти контракт або список особистих зобов'язань від першої особи (наприклад: «Я заохочую інших до участі» або «Я намагаюся зрозуміти всі точки зору на проблему» тощо).

Питання до переліку моделей поведінки

- Чи помічаєте ви, що під час проведення дискусії на уроці відбуваються такі дії?
- Які навички й уміння ви вважаєте за необхідне для себе розвинути в майбутньому?
- Які з даних умінь ви придбали останнім часом? Яких дій ви намагаєтесь уникати?

Можливі моделі поведінки учасників дискусії

- *Ініціювання* — хтось пропонує завдання, визначає проблеми, обговорює процедуру проведення дискусії.
- *Стимулювання* — хтось запитує інформацію, спонукає до реагування, закликає до вираження своїх думок.
- *Інформування* — хтось надає інформацію, реагує, закликає до вираження своїх думок.
- *Прояснення* — хтось проясняє непорозуміння, відновлює логіку розмови, пропонує альтернативні підходи до проблеми.¹
- *Підсумки* — хтось узагальнює висловлені думки, пропонує висновки, намагається пояснити зміст висловлювань інших.
- *Тлумачення* — хтось привертає увагу до чийхось дій або висловлень і намагається їх розтлумачити.
- *Пропозиція консенсусу* — хтось запитує, наскільки близько група підійшла до рішення, і пропонує дійти висновків на основі Загальної згоди.

- *Примирення* — хтось намагається примирити протиріччя жартує в потрібний момент для зняття напруженості, підбадьорює менш активних товаришів.
- *Оцінювання* — хтось запитує, наскільки група задоволення ходом обговорення самої теми, повертає увагу до прихованих або явних норм поведінки, прийнятих у групі, і пропонує альтернативні завдання.
- *Зрив* — хтось вторгається в роботу групи, намагається внести напруженість, маскуючи образливі зауваження або погрози під жарти.
- *Блокування* — хтось припускає недоречні висловлення, змінює тему розмови, ставить під сумнів можливості товаришів.
- *Напад* — хтось припускає цинічні зауваження, вносить розбрат, усіма силами намагається забезпечити безпеку для самого себе.
- *Плутанина* — хтось створює плутанину, заявляє, що значення слів «дійсно» неможливо визначити, спеціально заходить у безвихідь, веде від суті проблеми за допомогою гри із семантичними розходженнями слів, затуманує поняття.

Оцінювання внеску учня в дискусію

Така форма стане в нагоді вчителю під час спостереження та оцінювання кількох учнів протягом одного уроку. Оцінка з кожним показником може виставлятися за дванадцятибальною системою або можна використовувати такі критерії: «завжди», «звичайно», «іноді», «ніколи».

Поведінка учня	Ім'я учня
Допомагає визначати питання для обговорення	
Ретельно працює над питанням	

Поведінка учня	Ім'я учня			
Є цікавим і уважним слухачем				
Порівнює ідеї, що викладаються, зі своїми власними				
Обмірковує інформацію, що подається іншими учнями				
Узагальнює ідеї, коли це необхідно				
Доходить висновків, що приводять до нового розуміння				
Загальна оцінка				

Оцінювання участі учасника дискусії

Ця форма оцінювання застосовується у нашому досвіді під час проведення оцінювальної дискусії. Вона надається спостерігачам, які мають оцінити конкретного учня за цими критеріями, потім вони виголошують та обґрунтовують свою оцінку. Зрозуміло, що таку форму може використовувати і вчитель для своєї роботи над оцінюванням.

№ пор.	Вид діяльності	Кількість балів	Прізвище
1	Висловлення чіткої аргументованої позиції учасника в дискусії	+ 3 бали	
2	Формування сутнісного зауваження	+ 1 бал	
3	Використання аргументів та джерел інформації	+ 3 бали	
4	Залучення до дискусії інших учасників	+1 бал	

5	Постановка уточнюючих питань з метою подальшого розвитку дискусії	+1 бал	
6	Виявлення протиріччя в аналізі явища	+ 2 бали	
7	Дотримання правил дискутування (культура дискусії)	+ 1 бал	
8	Пасивність в дискусії	-1 бал	
9	Перебивання інших учасників	-1 бал	
10	Намагання говорити тільки самому	- 1 бал	
11	Приймення інших учасників	- 1 бал	
	Загальна кількість балів		

До цього листка з правого поля дописують прізвища всіх учасників підгрупи і відповідно до їх роботи робиться позначок «+» або «-». В кінці дискусії викладач підраховує кількість балів та виставляє оцінку кожному учаснику.

Оцінювання якості підготування аргументів і обґрунтування своєї позиції

Ця форма дає можливість учням провести самооцінку й оцінку один одного в малій групі (наприклад, у трійці — адвокат сторін і суддя — при спрощеному судовому слуханні). Учень вписує своє ім'я і спочатку сам оцінює свій виступ (сторони аргументацію своєї позиції, а суддя — обґрунтування свого рішення) за 12- або 6-бальною системою.

Потім перший учень загинає край оцінного листа так, щ той учень, що буде його оцінювати, не бачив його самооцінку* Цей учасник малої групи також робить свою оцінку по кожному з критеріїв, також загинає край оцінного листа і передає оцінний. лист наступному учаснику. За необхідності кількість стовпчиків оцінки і критеріїв може бути збільшено.

Порядок передачі оціночного листа не має значення; нумерація «учасник 1», «учасник 2» — умовна. Коли останній учасник малої групи зробить оцінку, оціночні листи знову повертаються до того, чиє ім'я вписане в лист. Учні підраховують свої бали по критеріях і виставляють загальну оцінку. Можна провести обговорення оцінок в тих самих малих групах, а потім і всім разом. Такий спосіб оцінювання, як правило, не повинен закінчуватись виставленням оцінок у журнал.

Ім'я	УЧАСНИК 2	УЧАСНИК 1	Своя оцінка	Загальний бая
Критерій 1. Аргументи засновані на фактах				
Критерій 2. Аргументи засновані на законі (нормах права)				

Критерій 3. Аргументи ясні і логічні				
Критерій 4. Аргументи переконливі				
Загальний бал				

Лист оцінювання для використання методу ПРЕС

При оцінюванні висловлювань учнів методом «Прес» можна зазначити, яким показникам (критеріям) відповідає або не відповідає виступ того чи іншого учня (за

елементами формули відповіді). Можна кожний із запропонованих показників оцінити за трьохбальною системою.

Цей самий лист оцінки можна використовувати і для самооцінки учнів. Можливий є також відповідний варіант перевірного завдання: зробити плакат або написати есе на визначену проблему з використанням перерахованих нижче критеріїв.

Позиція:

- позиція ясно сформульована
- позиція коротко сформульована
- позиція сформульована доступною для розуміння аудиторії та літературною мовою

Пояснення

- у поясненні є посилання на суспільні цінності, законодавство, конституцію, міжнародні документи з прав людини
- пояснення підтримує заявлену позицію
- пояснення є переконливим *Приклад*
- приклад викликає загальний інтерес
- приклад є суспільно значимим
- у прикладі є посилання на джерела — газети, думки експерта, особистий досвід

Висновок, підсумок

- коротко повторена суть позиції
- підбито підсумок виступу
- запропоновано конкретні дії для вирішення проблеми

Для продовження роботи над умінями учнів висловлювати учитель може застосувати ще й такі *додаткові критерії оцінки*:

- спроможність учня виявити одну чи більше протилежних позицій;
- здатність врахувати аргументи в підтримку протилежної позиції;
- здатність визначити й охарактеризувати суспільні цінності, між якими виникає участь у конфлікті;
- спроможність пояснити позицію, протилежну власній.

Оцінювання учнем власної участі в роботі малої групи (варіант 1)

Як добре я працював зі своїми товаришами?	Завжди	Звичайно	Іноді	Школи
Я співробітничав з іншими, коли ми працювали над досягненням загальних цілей				
Я ретельно працював над завданням				
Я висловлював нові ідеї				
Я вносив конструктивні пропозиції, коли мене просили про допомогу				
Я підбадьорював інших				

Оцінювання учнем власної участі в роботі малої групи (варіант 2)

Прізвище, ім'я

Оцініть себе по кожному з визначених напрямів від 0 до 2 балів.

1. Ви брали активну участь у роботі групи ____
2. Ви вносили вдалі пропозиції, які врахувала група ____.

3. Ви надавали підтримку іншим членам групи, заохочували їх до роботи
4. Ви висунули цілком нову ідею, що сподобалась іншим
5. Ви вдало узагальнювали думки інших і просували роботу групи вперед
6. Ви доповідали класу про результати групової роботи _

Всього балів __

Оцінювання учнем власної участі в роботі малої групи (варіант 3)

Ця форма дає можливість оцінити роботу малої групи самими учасниками групи. Можна просто ставити значок (наприклад, хрестик) у відповідній графі, відмічаючи, як працювала група в цілому, або вписувати імена учасників групи.

Показники	Завжди	Звичайно	Іноді	Ніколи
Ми перевіряли, чи всі учасники групи розуміють, що потрібно зробити				
Ми відповідали на питання, даючи їм пояснення, коли це було необхідно				
Ми з'ясовували те, що було нам незрозуміло				
Ми допомагали один одному, з тим щоб всі могли зрозуміти і застосувати на практиці інформацію, що ми отримали				
Ми надавали можливість всім взяти участь в обговоренні, прийнятті рішення та представленні результатів роботи групи				

Підписи членів групи: _____ з _____

Зауважимо також, що оцінювання при викладанні курсу проводитиметься у формі схвалення будь-яких, навіть щонайменших успіхів та зусиль учнів. Коментарі щодо учнівських дій, навіть такі, що містять критику, повинні починатися з позитивних зауважень. Коригування неточних, неправильних відповідей та дій можливе лише у формі пропозицій діяти інакше — «Можлива інша відповідь ... », «Існує інша точка зору «Можна, сказати (написати, зробити) інакше ...» Насамперед необхідно надати можливість самому учневі переглянути свій початковий варіант дій.

Ці приклади оцінювання, розроблені на основі практики інтерактивного навчання, можуть бути пристосовані для роботи з конкретними інтерактивними технологіями та змістом. Розглядаючи їх, важливо пам'ятати, що використання альтернативних підходів не заперечує застосування традиційної оцінки, спрямованої на запам'ятовування або повторення з метою закріплення. Скоріше мета альтернативного оцінювання полягає в розширенні оціночного поля, з включенням в нього аналізу нових умінь, навичок та цінностей, що формуються в учнів.